

International Refereed Journal / Uluslararası Hakemli Dergi

Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi Karaelmas Journal of Educational Sciences

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kebd>

A Renewed Need to Reconsider the Education System in Türkiye

Mahmut ÖZER¹

Received: 25 November 2025, Accepted: 05 December 2025

ABSTRACT

This study evaluates the recent debates in Türkiye on shortening the duration of compulsory education and higher education, the assumptions underlying these debates, and the risks and opportunities that emerge within the current education–economy–demography dynamics. The findings show that Türkiye has largely resolved its schooling problems in basic and secondary education over the past twenty years, achieving massification in education; and that with the expansion of early childhood education, the democratization of education, and the strengthening of social policies, it has completed the process of universalization. However, two critical areas— the increasingly restricted access to higher education and the rapid loss of the country’s demographic youth advantage— highlight the necessity of cautious, context-sensitive, and causally grounded approaches in education policymaking. The study offers system-wide recommendations such as making preschool education compulsory; reviving village schools; removing secondary education from the scope of compulsory education only if supported by a strong guidance and counseling system; strengthening vocational education; developing flexible three-term models in higher education; increasing accessibility in central examinations; and establishing lifelong learning and skill-transfer mechanisms capable of responding to rapid skill transformations in the age of artificial intelligence. In conclusion, the study demonstrates that in this new phase of the education system—moving from access toward quality and equity of opportunity—policy design must be conducted with an approach prioritizing systemic coherence rather than fragmentation. It further argues that, in the face of artificial intelligence, demographic transformation, and rapid shifts in labor-market skill demands, Türkiye’s education system must be repositioned along the axes of flexibility and inclusiveness.

Keywords: Education Policy, Vocational Education and Training, Preschool Education, Labor Market, Artificial Intelligence

Ethical Committee Date / Number: This study was declared by the author as a study that does not require ethics committee approval.

EXTENDED ABSTRACT

Background and Purpose

Over the past two decades, Türkiye has undergone an unprecedented transformation in schooling participation, educational democratization, and the expansion of social policies. These developments have resolved long-standing access barriers in basic and secondary education, and for the first time in the country’s history, schooling rates in all compulsory stages have exceeded 99%. Yet recent public debates increasingly call for shortening both compulsory education and higher education durations, drawing on assumptions about delayed labor-market entry, rising ages of marriage, and declining fertility. This study critically evaluates the empirical accuracy of these assumptions, examines the structural risks embedded in the current education–economy–demography nexus, and proposes a

¹ Prof.Dr. Turkish Grand National Assembly, mahmutozer2002@yahoo.com 0000-0001-8722-8670

systemic policy roadmap that aligns the Turkish education system with demographic realities, labor-market transformations, and the accelerating impact of artificial intelligence (AI).

Method and Analytical Framework

The analysis adopts a system-level perspective, tracing educational, demographic, and labor-market indicators from early childhood to higher education. It evaluates the causality claims underlying the recent calls for reducing schooling duration and contrasts these arguments with longitudinal demographic data, higher education access statistics, and international comparative evidence. The framework emphasizes system coherence: the interdependence of basic, secondary, vocational, and tertiary structures, and the broader socioeconomic environment in which education systems operate.

Discussion and Conclusions

This study examines the growing debates in Türkiye on shortening compulsory education and higher education durations by situating these discussions within the broader dynamics of educational expansion, demographic decline, and labor-market transformation. Over the past twenty years, Türkiye has accomplished an unprecedented widening of access at all levels of schooling, achieving near-universal enrolment in basic and secondary education and significantly democratizing the system through the removal of long-standing barriers such as the headscarf ban, the coefficient restriction and limitations on socioeconomically disadvantaged groups. Massive investments in school infrastructure, coupled with free textbook distribution, transportation support, meal programs, scholarships and an expanding higher-education network, have transformed Türkiye from a system struggling with basic access into one that, for the first time, has reached universalization across compulsory stages. Despite these gains, recent claims that extended schooling delays labor-market entry, postpones marriage and contributes to declining fertility have begun to gain traction in public discourse. The study evaluates these claims through a system-level analysis, demonstrating that they lack causal grounding and that the real challenges stem from two deeper structural shifts: the deterioration of access to higher education and the rapid loss of Türkiye's youth demographic advantage.

The findings reveal that since 2015 Türkiye has experienced a steady contraction in higher-education accessibility. While in 2015 half of all new high-school graduates could enter a university program, by 2025 this ratio has declined to one in four, and placement rates in four-year programs have dropped to 16%. At the same time, a growing share of candidates choose not to submit university preferences at all, signaling rising uncertainty, declining motivation and a mismatch between educational aspirations and labor-market expectations. Parallel to this, Türkiye's fertility rate has fallen from 2.38 in 2001 to 1.48 in 2024, placing the country among nations no longer able to sustain population replacement. OECD data show that while the decline in the 0–4 age group is already pronounced, Türkiye is approaching a contraction in the 5–14 age group as well, implying that basic and secondary school populations will shrink significantly in the coming decade. These demographic dynamics will profoundly reshape resource allocation, school planning, teacher demand and the long-term sustainability of existing educational structures.

Against this backdrop, the study argues that proposals to shorten education cycles are not only empirically unsubstantiated but also potentially harmful if implemented without regard to system integrity. Historical precedents—most notably the 1999–2012 coefficient policy—demonstrate how reforms targeting a single stage of education can generate unintended consequences across the entire system, weakening vocational pathways, deepening inequities and eroding overall system performance. For this reason, the study emphasizes that reforms must be guided by a holistic, context-sensitive and causally grounded framework.

In response to emerging challenges, the study proposes a set of system-coherent directions aimed at strengthening educational equity, enhancing labor-market alignment and improving long-term demographic resilience. One central pillar is the revitalization of village schools as multifunctional “village life centers,” capable not only of reducing reliance on transported education but also of supporting rural livelihoods, agricultural resilience and social cohesion. Another is the integration of early childhood education into compulsory schooling. With enrolment among five-year-olds reaching 98%, compulsory preschool stands out as the most effective means of equalizing early learning opportunities, supporting women's labor-force participation and indirectly contributing to fertility recovery. The study further contends that removing upper-secondary education from the scope of compulsory schooling could be discussed, but only under strict conditions: compulsory preschool must be secured, a strong national guidance and counseling system must prevent early dropout, and alternative pathways such as vocational education, open schooling and vocational training centers (MESEM) programs must be closely monitored to prevent new forms of inequality.

A second major direction concerns the strengthening of vocational education. The study highlights the transformative impact of reforms to MESEM, which have rapidly increased apprentice and journeyman numbers and significantly improved labor-market matching. Given that artificial intelligence disproportionately threatens white-

collar occupations, whereas vocational occupations remain comparatively resilient, reinforcing vocational pathways constitutes a strategic response to both youth unemployment and middle-class fragility. The study also stresses the need for flexible and competency-based structures in higher education, including three-semester academic calendars enabling early graduation, recognition of prior learning for vocational high-school graduates entering vocational colleges, and the systematic integration of AI literacy and ethical awareness into all programs.

Another key dimension concerns assessment and transition systems. The study argues that central examinations exert disproportionate pressure not because of their existence but because of the centralized placement mechanism combined with long intervals between exam sessions. Increasing exam frequency, reducing reliance on centralized placement and leveraging the expanding e-exam infrastructure would both alleviate student stress and strengthen institutional autonomy. Finally, recognizing the scale of occupational transformation triggered by AI, the study calls for a national ecosystem of lifelong learning, reskilling and skill-transfer centers, coordinated by the Vocational Qualifications Authority (MYK), to ensure that both new graduates and incumbent workers can move efficiently across sectors as labor-market structures evolve.

In sum, the study concludes that Türkiye has moved beyond the stage where access is the primary challenge; the central task now is to enhance quality, reduce disparities and build a flexible and inclusive system capable of withstanding demographic decline and technological disruption. In this new era, the success of educational policymaking depends not on shortening learning time, but on deepening system coherence, strengthening early childhood education, modernizing vocational and higher-education structures, and establishing robust lifelong-learning mechanisms. Only reforms grounded in systemic integrity, national context and long-term demographic foresight can sustain the gains of the past two decades and equip Türkiye's education system for the demands of the coming century.

Türkiye’de Eğitim Sistemine Yeniden Bakış İhtiyacı

Mahmut ÖZER¹

Başvuru Tarihi: 25 Kasım 2025, **Kabul Tarihi:** 05 Aralık 2025

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de son dönemde zorunlu eğitim süresinin ve yükseköğretim eğitim sürelerinin kısaltılmasına yönelik tartışmaları, bu tartışmaların dayandığı varsayımları ve mevcut eğitim-ekonomi-demografi dinamikleri bağlamında ortaya çıkan risk ve fırsatları değerlendirmektedir. Bulgular, Türkiye’nin son yirmi yılda temel eğitim ve ortaöğretimde okullaşma sorunlarını büyük ölçüde çözerek eğitimde kitleselleşmeyi sağladığını; erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılması, eğitimde demokratikleşme ve sosyal politikaların güçlendirilmesiyle evrenselleşme sürecini tamamladığını göstermektedir. Buna karşın iki kritik alan—yükseköğretime erişimin giderek daralması ve genç nüfus avantajının hızla kaybedilmesi—eğitim politikalarında temkinli, bağlama duyarlı ve nedensel temeli güçlü yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çalışma, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi; köy okullarının yeniden ihyası; ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamından çıkarılmasının ancak güçlü bir rehberlik-danışmanlık sistemiyle desteklenmesi; mesleki eğitimin güçlendirilmesi; yükseköğretimde üç dönemli esnek modellerin geliştirilmesi; merkezi sınavlarda erişilebilirliğin artırılması ve yapay zekâ çağında hızlı beceri dönüşümüne yanıt verecek yaşam boyu öğrenme ve beceri transferi mekanizmalarının kurulması gibi sistem bütünlüğünü gözetken öneriler sunmaktadır. Sonuç olarak çalışma, eğitim sisteminin erişimden kaliteye ve fırsat eşitliğine doğru ilerleyen yeni evresinde, politika yapımının parçalı değil sistemik uyumu önceleyen bir anlayışla yürütülmesi gerektiğini; özellikle yapay zekâ, demografik dönüşüm ve işgücü piyasasındaki hızlı beceri değişimleri karşısında Türkiye’nin eğitim sisteminin esneklik ve kapsayıcılık ekseninde yeniden konumlandırılmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Politikası, Mesleki Eğitim, Okul Öncesi Eğitim, İşgücü Piyasası, Yapay Zeka

Etik Kurul İzni Tarih / Sayı : Bu çalışma yazar tarafından etik kurul onayı gerektirmeyen bir çalışma olarak beyan edilmiştir.

1. Giriş

20.yüzyılın başlarında beşeri sermayeye yapılan vurgu ve beşeri sermayenin niteliğinin artırılmasının ülkelerin kalkınmasındaki önemi eğitimde kitleselleşmeye yol açmıştır (Özer, 2022). Buradaki temel itici güç, ülkelerin en önemli sermayesi olan beşeri sermayesinin niteliğini eğitim yoluyla artırmak, sosyoekonomik seviyesinden bağımsız şekilde tüm kitlelerin eğitime erişimini sağlamak, toplumsal refahın kapsamını genişletmek ve nihayetinde ülkenin kalkınma seviyesini ve rekabet gücünü artırmaktır. Bu bağlamda çoğu gelişmiş ülke ikinci dünya savaşı sonrasında temel eğitim ve ortaöğretimde okullaşma oranlarını %90’ların üzerine çıkartırken yükseköğretimde okullaşma oranlarını yükseltmek için de çok sayıda adım atmıştır (Trow, 2010).

Bir kez temel ve ortaöğretimde eğitim çağ nüfusunun hemen hemen tamamı yer aldıktan sonra eğitim sistemlerinde yeni gündem eğitimde fırsat eşitliğine odaklanmıştır. Özellikle öğrencilerin sosyoekonomik seviyelerinin akademik başarılarını doğrudan etkilemesi, eğitim sisteminin eşitlikçi olabilmesi için başka önlemlerin alınması gerektiği tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Özer, Gençoğlu vd., 2020; Özer ve Suna, 2022a; Suna, Tanberkan vd., 2020; Suna vd., 2021). Dolayısıyla, eğitime erişim önemli olmasına rağmen erişilenin kalitesi ve başarı farklarının en aza indirilmesi eğitim sistemlerinin yeni gündemi olmuştur. Bu bağlamda geliştirilen politikaların ana omurgasını okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması oluşturulmuştur (Özer vd., 2023). Okul öncesi eğitim bu bağlamda sosyoekonomik seviye farklılıklarının etkisini azaltan ve öğrencilerin ilkokulda hazır bulunuşluk farklarını da en aza indiren bir eğitim kademesi olarak yaygınlaştırılmıştır.

Diğer taraftan, okul öncesi eğitimin etkilerine yönelik yapılan boylamsal çalışmalar, bu eğitime erişenlerin erişemeyenlere göre yaşam boyu eğitim ve istihdamda daha uzun süre kaldıklarına işaret etmektedir (Suna ve Özer, 2024). Okul öncesi eğitim yatırımı ve uzun vadeli getirilerine yönelik yapılan ekonomik karşılaştırma çalışmaları da okul öncesi eğitimin, yatırım maliyeti en düşük olmasına rağmen yaşam boyu ekonomik getirilerinin maksimum olduğuna işaret etmektedir (Barnett, 1995; Barnett ve

¹ Prof.Dr., Türkiye Büyük Millet Meclisi, mahmutozer2002@yahoo.com 0000-0001-8722-8670

Nores, 2012). Dolayısıyla, eğitimin diğer kademelerinde evrenselleşmeyi sağlayan gelişmiş ülkeler giderek okul öncesi eğitimi de evrenselleşmeye taşımak için agresif eğitim politikaları uygulamıştır.

Bizde ise 2000'li yılların başına kadar durumun iç açıcı olmadığı; ortaöğretimde okullaşma oranının %50'nin altında olduğu bilinmektedir (Özer, 2022). Bir başka deyişle lise çağ nüfusumuzun yarısı okulla buluşturulmamıştır. Yükseköğretimde ise net okullaşma oranının bu dönemde %10'lar seviyesinde olup kitlelerden ziyade çok dar bir kesime yükseköğretim imkânı sunulduğu görülmektedir (Özer, 2021a). Dahası, eğitim sistemi başörtüsü yasakları ve katsayı uygulaması gibi antidemokratik politikaların uygulandığı bir alana dönüşmüştür (Canbal vd., 2020; Çidem vd., 2021). Kısacası, ülkemiz 2000'li yılların başına kadar beşeri sermayesinin niteliğini eğitimle artırarak güçlü bir Türkiye inşasının en önemli dayanağını sağlama fırsatını kaçırmıştır.

Diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da son dönemde çok önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda üç boyutlu eş zamanlı ilerlemenin gerçekleştirildiği söylenebilir: Fiziksel yatırımlar, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi yönünde atılan adımlar ve eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmek için yürürlüğe sokulan sosyal politikalar (Özer, 2023). 2000'li yıllardaki fiziksel sınırlılıkları aşmak için Türkiye'de atılması gereken ilk adım doğal olarak yeni okullar ve derslikler yapmak olmuştur. Bu amaçla 81 ilde ve tüm ilçelerde dev bir fiziksel yatırım seferberliği başlatılmıştır. Bölgesel bir ayırım yapılmaksızın uygun tüm alanlarda okul yatırımları artırılmış ve 20 yıl gibi kısa sürede ülkedeki derslik sayısı 300 binler seviyesinden devlet ve özel öğretim kurumları dâhil olmak üzere 800 binler seviyesine yükseltilmiştir. Kısaca 20 yıl gibi kısa sürede derslik sayısı 2000'li yıllardakinin yaklaşık üç katına yükseltilmiştir. Böylece, artan öğrenci sayısını da dikkate alacak şekilde eğitime erişimin artırılması için derslik ihtiyacı karşılanmıştır.

Diğer taraftan, son 20 yılda eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi bağlamında atılan en önemli adımların başında başörtüsü yasağının kaldırılması gelmektedir. Başörtüsü yasağı sadece eğitim hayatında değil iş gücü piyasasında da ortadan kaldırılmıştır. Bu bağlamda atılan ikinci önemli adım, meslek lisesi ve imam hatip lisesi mezunlarının yükseköğretime erişimlerini kısıtlayan katsayı uygulamasının kaldırılması olmuştur. Maliyeti uzun yıllar ödenen bu antidemokratik uygulamalar son 20 yıllık dönemde sonlandırılmıştır. Bu bağlamda atılan bir diğer önemli adım, İmam Hatip okulları dışındaki okullarda isteyen öğrencilere Kur'an-ı Kerim'i, Peygamberimizin Hayatı ve Dini Bilgileri öğrenebilmek için seçmeli ders imkânı verilmesi olmuştur. Böylece isteyen öğrenciler bu imkâna kavuşmuş, dolayısıyla eğitim sistemi toplumsal taleplere daha duyarlı hâle getirilmiştir.

Son 20 yılda eğitim sisteminin dönüştürülmesindeki en önemli boyut, eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmek için yürürlüğe sokulan ve istikrarlı bir şekilde yaklaşık 20 yıldan beri uygulanan sosyal politikalar (Özer, 2022). Bu politikaların başında ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması gelmektedir. 2003 yılından bu yana eğitim-öğretim yılının başladığı hafta eğitim kademelerinin tümünde ders kitapları ücretsiz dağıtılmaktadır. Ücretsiz yemekten taşınalı eğitime, şartlı eğitim yatırımdan konaklama ve burslara kadar çok sayıda destek eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için uygulanmıştır. Yükseköğretimde harçlar kaldırılmıştır. Özellikle yükseköğretim öğrencileri için oluşturulan yurt kapasitesi talebi karşılayabilecek bir düzeye çıkartılmıştır.

Sonuçta 20 yıl gibi kısa sürede temel eğitimdeki okullaşma sorunları çözülürken ortaöğretimde yani lisede okullaşma oranı %44'den %99'un üzerine çıkmıştır (Özer, 2022). Yani 2000'li yılların başında lise çağ nüfusunun yarısı lise eğitimine erişemezken şu anda hemen hemen tamamı erişebilir durumdadır. Elbette ortaöğretimdeki okullaşma oranının yükselmesinde zorunlu eğitimin 12 yıla çıkartılmasının büyük katkısı olmuştur (OECD, 2023; Özer, 2023). Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranları ilk kez %99 ve üzerine çıkmıştır. 2013-2020 yılları arasında 5-14 yaş aralığında okullaşma oranları OECD ortalamasının üzerine çıkmıştır. Bu yükseliş, diğer OECD ülkelerinde ortalama yaklaşık %5'lik bir artışa karşılık gelirken Türkiye'de son 10 yılda %20,2'lik bir sıçrama gerçekleşmiştir. Yükseköğretimde net okullaşma oranı bu dönemde %10'lardan %50'lerin üzerine çıkmıştır. Dahası, eğitim sisteminde kısa dönemde sağlanan bu büyümeye rağmen PISA ve TIMSS gibi uluslararası öğrenci başarı taramalarında da başarı grafiği yükselmektedir (Suna, Tanberkan vd., 2020; Suna ve Özer, 2025a).

Ancak, son zamanlarda ülkemizde eğitim sürelerinin çok uzun olduğu, bu nedenle işgücü piyasasına geçişlerin geciktiği, dahası evlilik yaşlarının da giderek ileri yaşlara ertelendiği, bunun da nüfus artış hızımızı olumsuz etkilediği şeklinde bir ilişkiler ağı kullanılarak zorunlu eğitim süresinin veya yükseköğretim süresinin kısaltılmasına yönelik tartışmalar artmaya başlamıştır. Bu tartışmalara

bakıldığında eğitim nedeniyle hayata atılmanın oldukça geciktiği ve değinilen sorunların ortaya çıktığı varsayımına dayandığı görülmektedir. Dolayısıyla, beklenti zorunlu eğitim veya yükseköğretim süresi kısalsa bu sorunların çözüleceğidir. Bu nedenle, bu çalışmada ülkemizde son zamanlarda eğitim süresinin kısaltılmasına yönelik tartışmalar değerlendirilmekte ve temel eğitimden yükseköğretime kadar kapsamlı çözüm önerileri sunulmaktadır.

2. Eğitimin sürelerine yönelik tartışmalar

Eğitimde böylesine devasa bir dönüşüm sağlanmışken zorunlu eğitim ve yükseköğretim sürelerinin kısaltılmasına yönelik argümanların ve atılacak adımların çok doğru ve serinkanlı bir zeminde tartışılması ve nedensel bir bağlam oluşturmada hızlı eğitim politika denemelerine girilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda önerilere geçmeden önce ülkemiz ile ilgili iki kritik durumun değerlendirmesine ihtiyaç vardır. Birincisi, yükseköğretime yönelik talebin karşılanamaması iken ikinci kritik durum ise demografik avantajımızı kaybetmemizle ilgilidir. Bu iki sorun alanı kısaca değerlendirildikten sonra öneriler sunulacaktır.

2.1. Yükseköğretime erişim

Ülkemizde iddia edildiği gibi liseden mezun olanların büyük bir kısmı istese de yükseköğretime erişememektedir (Arlı, 2024). Bu kapsamda yükseköğretim arz-talep dengesi açısından 2015 yılı sonrasında yükseköğretime erişimi daraltan istikrarlı bir eğilim gözlenmektedir (Suna, Gür vd., 2020). Bu tarihten itibaren lise son sınıf öğrencilerinin herhangi bir yükseköğretim programına yerleşme oranları istikrarlı bir şekilde düşmektedir. Verilere bakıldığında 2015 yılına kadar lise yeni mezunlarının yükseköğretim programlarına yerleşme oranları her yıl düzenli bir şekilde artmış ve 2015 yılında %53'e yükselmiştir. Bir başka deyişle, liseden yeni mezun iki gençten bir tanesi herhangi bir yükseköğretim programına yerleşebilmiştir. Ancak, garip bir şekilde 2015 yılından itibaren lise mezunlarının yerleşme oranları sürekli düşmüş, 2016 yılında %49,2'ye, 2017 yılında %34,9'a, 2022 yılında %33'e düşmüştür. 2024 yılında YKS yerleştirmelerinde bu düşüşün sürdüğü görülmektedir (yaklaşık %32). 2025 yılında da bu oran %28'e düşmüştür. Düşüş artık maalesef istikrarlı bir hal almıştır.

2025 yılında lise son sınıf öğrencilerinin ÖSYM tarafından yayımlanan verilerine daha yakından bakıldığında yerleştirme puanı hesaplanan aday sayısının 812 bin 210 olduğu görülmektedir. Ancak, tercih yapabilme hakkı olan bu adayların sadece 394 bin 450'si tercih yapmıştır. Bir başka deyişle, lise son sınıf öğrencilerinden sınava girip puanı hesaplanan öğrencilerin %48,5'i tercih yaparken %51,5'i tercih yapmamıştır. Geçmiş yıllara bakıldığında sınava girdiği halde tercih yapmayan lise son sınıf öğrenci oranının da istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Örneğin, tercih yapmayan lise son sınıf öğrenci oranı 2022 yılında %40,62 iken bu oran 2023 yılında %44,8'e, 2024 yılında %50,19'a ve 2025 yılında %51,5'e yükselmiştir. Bu istikrarlı tercih yapmama eğilimin nedenlerinin kapsamlı bir şekilde araştırılması gerekmektedir.

Diğer taraftan 2025 yılında tercih yapanların 234 bin 411'inin bir yükseköğretim programına yerleştikleri görülmektedir. Kısacası, lise mezunlarının %28'i bir yükseköğretim programına yerleşirken sebebi ne olursa olsun %72'si bir yükseköğretim programına yerleş(e)memiştir. Bir başka deyişle, 4 lise son sınıf öğrencisinden sadece bir tanesi yükseköğretime erişim imkânı bulabilmiştir. Yerleşen öğrencilerin verilerine daha ayrıntılı bakıldığında dört yıllık bir lisans programına yerleşen son sınıf öğrenci sayısının 136 bin 283 olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, lise son sınıf öğrencilerinin sadece %16'sı herhangi bir lisans programına yerleşebilmiştir.

Yükseköğretim alanında son 20 yılda yaşanan devasa genişlemenin ana nedeni ülkemizin beşeri sermayesinin yükseköğretime erişimini kolaylaştırarak ekonomik kalkınmayı güçlendirmek ve ülkemizin rekabet gücünü artırmaktır (Çetinsaya, 2014). Bu nedenle bir taraftan mevcut üniversitelerin kapasitesi genişletilirken diğer taraftan üniversite sayısı artırılmış; bu dönüşümden önce üniversite sayısı 70'ler civarındayken bugün 200'ün üzerine çıkmıştır. Ancak, geline nokta yükseköğretim arzının talebi karşılamaktan giderek uzaklaştığı görülmektedir. 2015 yılında yükseköğretimdeki bu genişleme neticesinde her iki lise mezunundan bir tanesi yükseköğretime erişebilirken bu erişim potansiyeli sonraki yıllarda istikrarlı bir şekilde daralmış ve en son 2025 yılında dört lise mezunundan sadece bir tanesinin yerleşebildiği bir duruma gelinmiştir. Son zamanlarda zorunlu eğitim süresinin kısaltılması tartışmalarına

bakıldığında herkesin yükseköğretime gitmesinin gereksizliği gibi tartışmaya açık bir argümanın öne sürüldüğü görülmektedir. Gelineen noktada verilere bakıldığında zaten herkesin yükseköğretime erişemediği, lise son sınıf öğrencileri için bile yükseköğretime erişim oranlarının sürekli düştüğü görülmektedir.

2.2 Genç nüfus fırsat penceresi

Eğitim sistemimizi dönüştürmede göz ardı edilen bir diğer konu demografi dinamiğimizde son dönemde girdiğimiz kısır döngünün eğitime uzun vadede yol açacağı etkilerin göz ardı edilmiş olmasıdır. Ülkemiz maalesef çoğu ülke gibi nüfusunu yenileyemeyen ülkeler kategorisine girmiştir. TÜİK verileri incelendiğinde doğurganlık hızı 2001 yılında 2,38 iken, 2023 yılında ise 1,51'e ve 2024 yılında 1,48'e düştüğü görülmektedir. Nüfusun yenilenmesi için gerekli doğurganlık hızının 2,1 olması gerektiği göz önüne alındığında -ki son zamanlardaki çalışmalar bu oranın 2,1 değil 2,7 olduğunu söylemektedir- nüfus giderek yaşlanmakta ve genç nüfus azalmaktadır. Bunun etkileri de görülmeye başlanmıştır.

Bu kapsamda OECD'nin 2024 yılı sonunda yayımladığı ve demografide yaşanan bu dönüşümün eğitime yansımaları ile ilgili raporu, OECD ülkelerinin yaklaşık %80'inde 0-4 yaş grubu çocuk nüfusunda önemli düşüşlerin yaşandığını göstermektedir (OECD, 2024). Türkiye de 0-4 yaş grubundaki düşüş yaşayan ülkeler arasında yer almaktadır. Raporda dikkat çekildiği üzere doğum oranlarındaki bu genel azalma eğilimi 0-4 yaş grubunda belirgin bir düşüşe yol açmasına rağmen 5-14 yaş grubunda henüz genel azalma eğiliminin etkileri tam anlamıyla görülmemektedir. Ancak, Güney Kore, İtalya ve Yunanistan'da genel azalma eğiliminin yansımalarının gün yüzüne çıktığı, bu yaş grubunda da önemli düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. OECD ülkeleri genelinde, 2013 ile 2022 yılları arasında 5-14 yaş grubu çocukların sayısı ortalama %4,5 oranında artış göstermesine rağmen Türkiye'de 5-14 yaş grubundaki nüfus artışının OECD ortalamasının altında gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'de doğurganlık hızındaki bu düşüş eğilimi istikrarlı bir şekilde devam ederse demografideki bu dramatik değişim 5-14 yaş grubunu da olumsuz etkileyecektir. Kısacası, temel eğitim ve ortaöğretimdeki çağ nüfusu sürekli azalacaktır.

Elbette, eğitim sürelerinde yükseköğretim de dâhil olmak üzere kısaltmalar düşünülebilir, esnek yapılar (üç sömestri yükseköğretim) inşa edilebilir ve odak noktaları değişebilir. Ancak, bu kısaltmalar ne evlilik yaşının ileri yaşlara kaymasını ne de doğurganlık hızının düşmesi sorununu doğrudan çözecektir. Mevzi kaybeden orta sınıfları tahkim edecek ve ayağa kaldıracak yeni projelere ihtiyaç vardır. Dahası, nüfusun giderek yaşlanması eğitimin ilk kademelerinden itibaren öğrenci sayılarında da önümüzdeki dönemde önemli düşüşlere yol açacaktır. Yapılacak değişikliklerde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

3. Eğitim Sistemine Yönelik Öneriler

Yukarıda da değinildiği gibi ülkemizde eğitime erişimle ilgili sorunlar artık geride kalmıştır. Gelineen noktada odaklanılması gereken erişilen eğitimin kalitesini sürekli iyileştirmek ve okullar arası nitelik farkını azaltmak olmalıdır. Diğer taraftan eğitim sisteminde köklü değişimler toplumsal mutabakatı sağlayacak şekilde kapsamlı bir şekilde tartışılabilir, faydaları ve olası riskleri serinkanlı bir şekilde değerlendirilmelidir. Aksi takdirde, zaten bu tip reformlar yorgunu olan eğitim sistemimiz kaliteye odaklanması gereken bir dönemde bu tip müdahalelerin yol açabileceği yeni sorunlarla uğraşmak zorunda kalacaktır.

Elbette, tüm dünyada yaşanan gelişmeler ve olası krizlere yönelik eğitim sisteminde yeni açılımlar yapılmaktadır. Özellikle, yapay zekâ teknolojisinin gelişmesiyle işgücü piyasalarında önümüzdeki dönem yaşanabilecek istihdam daralmalarına yönelik yeni önlemleri şimdiden almak zorundayız. Yapay zekâ teknolojilerinin hızlı gelişimi tüm alanları doğrudan etkilemektedir (İlikhan vd., 2024; 2025; Özer, 2024a; 2024b; 2024c; Özer ve Perc, 2025; Perc vd., 2019; Perc ve Özer, 2025; Suna ve Özer, 2025b; Tanberkan vd., 2024; Thorp, 2023). Yapay zekâ ile gelen dev dalga önceki teknolojik kırılmaların çok ötesinde her alanda kültürü köklü dönüşüme zorlarken riskleri de artırmaktadır (Suleyman, 2023).

Yapay zekâ teknolojisinin meydan okumasına maruz kalan alanlarının başında eğitim sistemleri gelmektedir (Özer, 2024a; Özer vd., 2025). Eğitim sistemleri için meydan okuma iki-boyutludur. Birinci boyut bizzat eğitim sisteminde yapay zekâ teknolojileri nedeniyle meydana gelen dönüşümle ilgili iken ikinci boyut yapay zekâ teknolojilerinin işgücü piyasalarında mesleklerin beceri setlerinde yaptıkları hızlı dönüşüme cevap olarak mevcut meslekler veya yeni mesleklere yönelik beşeri sermayenin nasıl

yetiştirileceği ile ilgilidir (Özer ve Perc, 2024; Özer vd., 2024a; 2024b). Her iki meydan okuma da eğitim sistemlerini oldukça zorlamaktadır. Diğer taraftan, yapay zekâ teknolojilerinin özellikle beyaz yakalıları hedef alması, yükseköğretimin meşruiyeti açısından da ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, gerek eğitim aşamasında gerekse eğitim sonrasında becerileri transfer edebilecek esnek mekanizmaları şimdiden geliştirmeliyiz.

3.1. Köy okulları ve taşınalı eğitim

Bu konuda atılması gereken ilk adım köy okullarının tüm ülkede yeniden ihya edilmesi ve taşınalı eğitimin de en aza indirilmesidir. Taşınalı eğitim bir dönem fiziksel zorunluluklar veya göçler nedeniyle özellikle köylerde azalan nüfusun bir gereği olarak öğrencilerin en yakın okullara ücretsiz taşınabilmesi için bir seçenek olarak üretilmişti. Ancak geline nokta özellikle Covid-19 salgını sonrası büyük şehirlerden küçük şehirlere ve köylere yönelik yeni bir akış ortaya çıkmıştır. Dahası gıda tedarik zincirlerinde küresel ölçekte yaşanan zorluklar tarım ve hayvancılığı tekrar ülkelerin enerji gibi stratejik bir alanı olarak değerlendirmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla, uzun vadede yaşanabilecek risklere karşı bugünden önlem alabilmek için köylerimizin ve tarım ve hayvancılığa müsait tüm alanların bir yaşam merkezi olarak tekrar ihya edilmesi bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır.

Bu bağlamda atılabilecek en makul adım ise köy okullarının tekrar hayata geçirilmesidir. Bunun ilk denemeleri 2021-2023 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından gerçekleştirilmiş ve söz konusu dönemde 3 bin 500 köy okulunu revize edilip tekrar eğitim hayatına kazandırılmıştır. Dahası bu okullar sadece anaokulu ve ilkököl olarak değerlendirilmemiş, ayrıca bu okullar bünyesinde halk eğitim merkezleri kurulmuş ve köylerdeki vatandaşlarımız için tarım ve hayvancılık başta olmak üzere her türlü kurs erişilebilir kılınmıştır. Ayrıca, köylerde bu okulların düğünler ve taziyeler için de kullanılabilmesinin, yani kamusal bir ortak alan olarak işlevini genişletmenin imkânları da sağlanmıştır. Zaten işlevi böylesine genişletildiği için köy okulu yerine köy yaşam merkezi ismi kullanılmıştır. Bu girişimden elde edilen deneyimler kullanılarak ve gerekli revizyonlar yapılarak tüm köy okulları tekrar açılmalı ve taşınalı eğitim artık sonlandırılmalıdır.

3.2. Okul öncesi eğitim

Ülkemiz son 20 yılda eğitim alanında yapılan devasa yatırımlar ve çok-boyutlu adımlarla temel eğitim ve ortaöğretimde erişim sorununu çözmüştür. Eğitim çağ nüfusu artık rahat bir şekilde eğitime erişebilmektedir. Geline nokta yeni görev, erişilenin kalite farkının mümkün olduğu kadar en düşük seviyelerde tutulmasını sağlamaktır. Dolayısıyla, eğitim sistemimizde yeni projeler eğitimde fırsat eşitliğini bu bağlamda artırmaya yönelik teksif edilmelidir.

Bu kapsamda en stratejik alanların başında okul öncesi eğitim gelmektedir. Okul öncesi eğitimin bireylerin yaşamında uzun vadeli etkileri açısından en kritik eğitim kademesine karşılık geldiği bilinmektedir. Yaşam boyu getirisi maksimum ancak yatırım maliyeti minimum olan tek eğitim kademesi okul öncesi eğitimidir (Suna ve Özer, 2024). Okul öncesi eğitim almış bireyler yaşamlarında eğitimde ve istihdamda okul öncesi eğitime eriş(e)memiş bireylere göre çok daha uzun kalmaktadır. Bir başka deyişle, şu anda ülkelerin NEET (Ne Eğitimde Ne İstihdamda) oranlarını düşürmede başvurdukları etkin politikalardan bir tanesi mesleki eğitimin güçlendirilmesi ise diğeri okul öncesinin yaygınlaştırılmasıdır. Dolayısıyla, beşeri sermayenin tahkimi ve eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi için okul öncesi eğitim yaygınlaştırılmalı ve ücretsiz olarak sağlanmalıdır.

Bu gerekçelerle okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmak için MEB, 2021-2023 döneminde önemli bir seferberlik başlatmıştı. Okul öncesi eğitime yönelik yapılan bu kapsamlı çalışmaların meyveleri OECD tarafından yeni yayımlanan 'Education at a Glance 2025' raporunda da ifade edilmektedir. Raporda da işaret edildiği gibi ülkemizde 2023 yılında zorunlu eğitim kapsamında olmamasına rağmen 5 yaşta okullaşma oranı ilk kez %98 oranına yükselmiştir (OECD, 2025). Bu başarının sürdürülebilir olması için okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınmalıdır.

3.3. Ortaöğretim

Zorunlu eğitim süresi ile ilgili tartışmalara bakıldığında temel argümanın zorunlu eğitim süresini kısaltmanın gençlerin işgücü piyasasına geç atıldıkları varsayımına dayandığı görülmektedir. Yoksa yapay zekâ ve diğer teknolojik fırsatlarla bilgiye erişimin kolaylaşması nedeniyle bu sürenin kısaltılmasının bilimsel bir dayanağı yoktur. Zaten, dünyada bu nedenle eğitim sürelerini kısaltmaya hiçbir ülke kalkışmamıştır. Ülkeler yeni gelişmeler ışığında daha esnek, geçişkenlikleri daha fazla olan ve işgücü piyasası ile bağları güçlü yeni bir eğitim sistemine yönelim göstermektedir. Bu nedenle, gelinen noktada lise süresini kısaltma yerine lisenin zorunlu eğitim kapsamından çıkartılması düşünülebilir ve tartışılabilir.

Bu durumda iki kritik noktaya dikkat edilmesi gerekmektedir. Birincisi, lisenin zorunlu eğitim kapsamından çıkartılması durumunda okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınmalıdır. Okul öncesi eğitimin yukarda değinilen yaşam boyu faydaları göz önüne alındığında böylesi bir adımla sosyoekonomik olarak dezavantajlı kesimlerin tamamının ücretsiz bir şekilde okul öncesi eğitime erişimleri sağlanmış olacaktır. Okul öncesi eğitimle ilkokula başlayacak öğrencilerin sosyoekonomik seviyelerine bağlı hazır bulunuşluk farkları da azaltılmış olacaktır. Bu köklü adım, aynı zamanda çalışan kadınlar için de önemli bir avantaj sağlayacaktır. Diğer taraftan okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, çalışan kadınların doğurganlığını teşvik etmede de kullanılan yaygın politikalardan bir tanesidir (Suna ve Özer, 2023). Bu bağlamda, 2025 yılının Aile Yılı olarak ilan edilmesi ve özellikle nüfus artış hızımızın iyileştirilmesi bağlamında okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasının eylem planında yer alması da bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

İkincisi, lisenin zorunlu eğitim kapsamından çıkartılmasının özellikle sosyoekonomik olarak dezavantajlı kesimlerin çocuklarının ve kız çocuklarının lise eğitiminden tamamen kopmalarının önüne geçilmelidir. Örneğin, lise kısmı zorunlu eğitim kapsamından çıkartılmış olsa liseye devam etmesi beklenen lise çağ nüfusu ortaokul mezunu olarak işgücü piyasasına mı geçecektir? Bu donanıyla oldukça düşük beceri gerektiren ve düşük ücretli işlerde istihdam arayışına gireceklerdir. Bu durumdan en fazla olumsuz etkilenenler sosyoekonomik seviye olarak görece daha dezavantajlı ailelerin çocukları ve kız çocukları olacaktır. Varlıklı aileler zorunlu eğitim kısalsa da çocuklarının eğitimin son kademesine kadar eğitim alabilmeleri için desteklemeye devam edecektir. Zaten, çoğu ülkede bu kesimin eğitimde hem eğitim seviyesi hem de kaliteli eğitime yönelik agresif tutumu nedeniyle daha belirgin hale gelen eğitimde kalite farklılıkları tartışılmaktadır. Bu nedenle isteyen öğrencilerin lise eğitimlerine erişimleri teşvik edilirken ve hiçbir engel çıkartılmazken kurulacak güçlü bir rehberlik ve danışmanlık sistemi ile isteyen öğrencilere de mesleki eğitimden açık öğretime kadar geniş bir spektrumda alternatif kariyer yolları teşvik edilmeli ve süreç takip edilerek sonuçlar kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Aksi takdirde, lisenin zorunlu eğitim kapsamından çıkartılmasının öngörülemeyen olumsuz sonuçları ortaya çıkabilecektir.

Sonuç olarak, yukarda değinilen iki kritik noktada kamuoyunu tatmin edecek ve sosyoekonomik olarak dezavantajlı kesimlerin aleyhinde olmayacak şekilde şeffaf mekanizmalarla desteklendiğinde lise zorunlu eğitim kapsamından çıkartılabilir. Böylece, okul öncesi zorunlu hale getirilerek eğitim sistemi daha eşitlikçi hale getirilmiş olur ve rehberlik ve danışma sistemi ile de isteyen öğrencileri üniversiteye kadar yönlendiren sahici bir kariyer destek mekanizması ile kariyer yolları desteklenmiş olur. Bu iki adım garanti altına alınmadan ortaöğretim süresinde yapılacak kısaltmalar veya zorunlu eğitim kapsamından çıkartılması çok daha olumsuz sosyolojik sonuçlara yol açabilir.

3.4. Mesleki eğitim

Bu kapsamda atılması gereken bir diğer önemli adım mesleki eğitimin çok daha fazla güçlendirilmesidir. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de en fazla ihtiyaç duyulan insan kaynağı mesleki eğitimle ilgilidir (Özer ve Perc, 2020). Mesleki eğitimde tüm iyileştirmelere rağmen halen çoğu meslekte aranan elemanın istenilen becerilere sahip olarak temin edilememesi önemli bir sorun alanı olarak durmaktadır.

Hal böyleyken ülkemizde geçmişte diğer alanlarda olduğu gibi mesleki eğitim de siyasal eğitim politikalarından nasibini almıştır. 1999 yılında yürürlüğe giren ve büyük çabalar ve uzun soluklu girişimlerle ancak 2012 yılında kaldırılabilen katsayı uygulaması nedeniyle mesleki eğitim tarumar edilmiş, değeri ve itibarı yerle bir edilmiştir. İşgücü piyasasının uzun zamandan beri ödediği maliyet bu uygulama nedeniyle.

2012 yılından sonra mesleki eğitimi güçlendirmek için MEB büyük çaba sarf etmiş, çok sayıda projeyi eş zamanlı yürürlüğe sokmuştur (Özer, 2018a). Aslında sorun, işgücü piyasamızla mesleki eğitim

arasındaki eşleşmenin sağlanamamasından kaynaklanmaktadır (Çidem vd., 2021; Özer, 2019). Bu döneme bakıldığında ağırlığın hep meslek liselerine verildiği görülmektedir. Oysa ülkemizde mesleki eğitimin iki kanalı vardır: meslek liseleri (mesleki teknik Anadolu liseleri) ve mesleki eğitim merkezleri (MESEM'ler). MESEM'lerde öğrenciler haftada bir-iki gün okulda diğer günler işletmelerde usta öğreticiler denetiminde eğitim aldıkları için Almanya'daki dual-eğitim (okul ve işyeri) kapsamında eğitim hizmeti sunulmakta, çıraklar üç yıllık eğitim sonunda kalfa, dört yılın sonunda ise usta olarak mezun olmaktadır (Deissinger, 2015). Dolayısıyla, MESEM'ler daha fazla uygulama ağırlıklı bir mesleki eğitim imkânı sağlamaktadır.

Mesleki eğitimle ilgili geliştirilen politikalarda MESEM'ler hep gölgede kalmış, mesleki eğitimin kalitesini artırmaya yönelik projelerin odak noktasını çoğunlukla meslek liseleri oluşturmuştur. Bu nedenle mesleki ortaöğretimde okuyan öğrenci sayısını artırmada da akla hep meslek liseleri gelmiştir. Meslek liselerinde okuyan öğrenci sayısı 1,5 milyonun üzerinde seyrederken MESEM'lerde okuyan öğrenci sayısı 2020'li yıllarda 100 binlerin altında gerçekleşmiştir. Oysa ülkemizde işgücü piyasasında istihdamın %70'den fazlasını küçük ve orta-ölçekli işletmeler (KOBİ) oluştururken ve bu işletmelerin ağırlıklı talebi mesleki eğitim alanında çırak, kalfa ve usta iken bu talep karşılanmadığında mesleki eğitimle işgücü piyasası arasındaki beceri uyumlu eşleşme sağlanamamıştır. Meslek liselerinden talepten çok mezun verilmesi, mezunların eğitim aldıkları alanda istihdam imkânı vermediğinden çoğu mezun alan dışı istihdam arayışına zorlanmıştır. Sonuçta pahalı bir yatırım olan mesleki eğitim verimli olmaktan da uzaklaşmıştır.

Dolayısıyla, yapılması gereken mesleki eğitimde MESEM'lerin öğrenci kapasitesinin artırılması, meslek liselerinin ise altyapıları güçlendirilerek çok daha nitelikli hale getirilmesidir. Bu amaçla 2021 yılı sonunda 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda önemli düzenlemeler yapıldı (Özer, 2021b; Özer ve Suna, 2022b; 2022c). Bu düzenlemelerle MESEM'lerdeki öğrencilere her ay ödenen asgari ücretin %30'u kadar olan miktar işverenlerden alınarak devlet tarafından karşılandığı gibi kalfaların aldıkları ücretler de asgari ücretin %30'ndan %50'sine çıkartıldı. Ayrıca, ortaokuldan sonra 4 yıllık eğitim vermesine rağmen lise diploması alamayan MESEM mezunlarına lise diploması alabilmek için esnek bir yapı oluşturuldu. Her iki adım MESEM'lerin cazibesini artırarak kısa sürede çırak ve kalfa sayısında 1 milyonun üzerinde bir artışı mümkün kıldı. MESEM'ler tarihinde ilk kez böyle bir öğrenci kapasitesine ulaştılar. Ülkemizin her tarafında küçük ve orta ölçekli işletmeler hızla ihtiyaç duydukları çırak, kalfa ve ustaları bulmaya başladılar. Dahası, yeni geliştirilen MESEM modelinde kayıt yaptıranların %75'inden fazlası 18 yaş üzeri bireylerdi. Diğer taraftan, MESEM mezunlarının istihdam oranının meslek lisesi mezunlarının istihdam oranının çok üzerinde olduğu göz önüne alındığında, MESEM'lerin yeni düzenlemelerle güçlendirilmiş yapısının ülkemizde genç işsizliği azaltmada önemli bir fırsat sunduğu açık bir şekilde ortadadır.

Gelinen noktada özellikle yapay zekânın işgücü piyasasında oluşturmaya başladığı köklü dönüşümlerde mesleki eğitimin nispeten korunaklı bir alan oluşturması genç işsizliğini azaltmak ve zayıflayan orta sınıfları tahkim etmek için de bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Mesleki eğitimin güçlendirilmesi ve cazip bir seçenek haline getirilmesi yükseköğretime yönelimi daha rasyonel bir banda da taşıyacaktır.

3.5. Yükseköğretim

Diğer taraftan, yükseköğretimde müfredatın güncellenmesi ve yeniden yapılandırılması kapsamında ilk deneme Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) oluşturmaya yönelik Bolonya projesi ile başlamıştı ve ders sayısı ve ders içerikleri seyreltilerek seçmeli ders havuzu genişletilmişti (Özer, 2021a). Avrupa daha sonra bu projeden büyük oranda vazgeçince Avrupa ile bütünleşik bir yükseköğretim alanı inşa etmeye yönelik süreç de kadük kaldı. Elbette, yükseköğretimde süre olarak esnek yapılar oluşturulabilir. Ancak bunun bağlamı, arka planı çok sağlam bir şekilde oluşturulmalıdır.

Örneğin, bu kapsamda meslek liseleri ve meslek yüksekokulları (MYO) bağlamında esnek bir geçişkenlik yapısı kurulabilir. Şu anki uygulamada meslek lisesi ve diğer liselerden mezun olup bir MYO programını kazanan öğrenciler arasında eğitim süresi açısından bir fark bulunmamaktadır. Örneğin, ortaöğretimde elektrik alanında 4 yıllık bir eğitimi tamamlayan bir öğrenci, herhangi bir MYO'nun elektrik programına kayıt olduğunda, ortaöğretimde elektrik alanında hiçbir eğitim almamış ve aynı MYO programına yerleşmiş öğrenciyle aynı dersleri iki yıl süreyle almaktadır. Dolayısıyla, mevcut yapının gözden geçirilmesine yönelik ihtiyaç açıktır. Bu kapsamda yürürlükte olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) önceki yeterliliklerin değerlendirilmesi için önemli bir dayanak sağlamaktadır. Meslek lisesinde alınan eğitimin devamı niteliğinde bir MYO programını kazanan öğrenciye yönelik önceki yeterliliklerini dikkate alan ve eğitim süresini yaz dönemini de kullanarak 1 yıla düşüren yeni bir MYO programının geliştirilmesi, ortaöğretim

kademesindeki mesleki eğitim ile yükseköğretim arasındaki ilişkiyi çok daha güçlü kılacaktır. Bu programda yer alacak meslek lisesi mezunlarının programa kabulünde hazır bulunmuşlukları ölçülmeli, değerlendirilmeli ve başarılı olanlar bu programa alınmalıdır. Böyle bir yapı, önceki yetkinlikleri tanıyarak meslek liselerinin değerini de artıracaktır. Ayrıca, MYO'lardaki eğitimin verimliliğini artırarak başarılı gençlerin işgücü piyasasına daha erken girmelerini sağlayacaktır.

Yükseköğretimde bu tip esnekliklere ihtiyaç var. Örneğin, yükseköğretim süresini kısaltmadan mevcutta iki sömestri devam eden öğretim yaz aylarını da kullanarak üç sömestri çıkartılabilir ve isteyen başarılı lisans öğrencilerinin daha kısa sürede (örneğin 3 yılda) mezun olabilmelerine imkân veren esnek bir yapı kurulabilir. Bu yaklaşım yukarıda değinildiği gibi ön lisans programları için de yaygınlaştırılabilir. YÖK'ün yeni yaklaşımının da bu doğrultuda olduğu, yaz okullarını yeniden yapılandırarak başarılı öğrencilerin daha kısa sürede mezun olabileceği bir yapı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu pilot uygulamada karşılaşılan sorunlar çözüldükçe ilerleyen süreçlerde mevcut dersler de yeniden yapılandırılarak süre ile ilgili daha esnek bir yapı kurulabilir. Ayrıca, ortaöğretim düzeyinde alınan bazı derslerin yükseköğretimde sayılmasına yönelik yeni açılımlar da yapılabilir.

Diğer taraftan, yükseköğretimle ilgili temel sorunlardan bir tanesi de işgücü piyasasında yeterli istihdam imkânının bulunmaması, dolayısıyla üniversite mezunlarının yeterlilik olarak lise mezunlarının çalışması gereken işlerde çalışmak zorunda kalmalarıdır. Bu nedenle, asıl odaklanılması gereken bir taraftan işgücü piyasasında arz-talep dengesini sağlamak, diğer taraftan ise işgücü piyasasında istihdam kapasitesini artırmaktır.

3.6. Merkezi sınavlar

Eğitim sisteminde bir değişiklikte ÖSYM'nin bu değişikliklere destek olabilme kapasitesi oldukça yüksektir. Tüm dünyada merkezi sınavlar eğitim sistemini destekleyen ve dönüştüren bir etkiye sahiptir. Ülkemizin bu bağlamda kapasitesi oldukça güçlüdür. Bizdeki sorun merkezi sınavlara ilaveten yerleştirmelerin de merkezi olarak yapılmasıdır (Özer, 2018b). Merkezi sınav sonuçları ile merkezi yerleştirme yapan ülke nerdeyse kalmamış olmamasına rağmen maalesef ülkemizde bu gelenek devam etmektedir. Bu nedenle, ÖSYM'nin merkezi sınav kapasitesi ve kalitesini iyileştirmeye dönük adımlar atılırken merkezi yerleştirme yükü azaltılmalıdır. Hangi kurum ve kuruluşlar merkezi sınavı istiyorlarsa yerleştirmeyi de söz konusu kurum ve kuruluşlar yapmalıdır. Bu yaklaşım değişimi, diğer kurum ve kuruluşlarda da ölçme ve değerlendirme kültürünün gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Bu bağlamda atılması gereken bir diğer önemli adım, iki sınav arasındaki sürenin kısaltılmasıdır (Özer, 2018b). Herhangi bir sınav çeşidi için iki sınav arasında bekleme süresi uzadıkça, bir nedenle sınavı kaçıran, sınavda istediği sonucu alamayan veya herhangi bir nedenden ötürü acil olarak ilgili sınav sonucuna ihtiyaç duyan adayların mağduriyetleriyle karşılaşılabilir. Ayrıca bu süre uzadıkça sınava atfedilen önem de olağandışı bir şekilde artmaktadır. Bu, hem sınava girecek adaylar hem de sınavı yapan ÖSYM üzerinde baskı oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, sınavların erişilebilir oldukları süre kısaltıldıkça, sınavın baskısı azalacaktır. Nihayetinde, eğitim sistemine yönelik yol açtığı gerilimler de en aza indirilebilecektir. Bu kapsamda örneğin ALES ve dil sınavları her ay yapılabilir. Bunu yapmak için ÖSYM'nin giderek artan elektronik sınav kapasitesi daha verimli bir şekilde kullanılabilir.

Benzer adım gençlerin üzerinde büyük baskı oluşturan YKS sınavı için de atılabilir. Örneğin, YKS sınavının ikinci oturumu olan AYT yılda bir kez yapılırken birinci oturumu olan ve ALES'e benzer şekilde temel yeterlilikleri ölçen TYT sınavı yılda 3-4 defa yapılabilir ve bu sınavlara 11.sınıfların da girebilme imkânı sağlanmalıdır. Bu sınavlarda alınan en yüksek TYT puanı yerleştirmeye esas puan hesaplanmasında kullanılmalıdır. Böylece, YKS'nin birinci oturumuna erişim artırılarak YKS'nin baskısı da azaltılabilir.

3.7. Beceri Transferi

Günümüzde otomasyonun yaygınlaşması ve özellikle yapay zekâ teknolojileri ile birlikte işgücü piyasalarındaki beceri beklentilerinde çok hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Artık yeni bir döneme girilmektedir. Çoğu meslek işlevsiz hale gelmekte ve yeni meslekler ortaya çıkmaktadır. Dahası, yapay zekâ artık beyaz yakalıları hedef almaktadır. Dolayısıyla, yükseköğretimde bu dönüşüme cevap olabilecek yeni bir yapılanmaya ihtiyaç açıktır. Yeni dönemin anahtar sözcüklerinin yapay zekâ ve yaşam boyu öğrenme olduğu açıktır. Eğitim sistemimizi bu hızlı dönüşüme ayak uyduracak şekilde yeni yaklaşımlarla tahkim etmek stratejik bir adım olacaktır. YÖK'ün yapay zekâyı yönelik programlar açmış olması elbette çok

değerlidir. Ancak, yapay zekâ tüm yükseköğretim programlarını etkilemektedir. Bu nedenle tüm yükseköğretim programlarında programın bağlamına uygun bir şekilde yapay zekâ becerilerini güçlendirmeye ve risklerine karşı farkındalığı artırmaya yönelik dersler müfredata dâhil edilmelidir. Elbette, yükseköğretimdeki tüm akademisyenlerin de yapay zekâ okuryazarlığının artırılması ve sürekli güncellenmesine yönelik eğitimlerin düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yükseköğretim öğrencileri yapay zekâyı aktif kullanırken akademisyenlerin geri kalması ölçme değerlendirme açısından da asimetrik bir duruma yol açacaktır.

Diğer taraftan, hızla değişen ve beceri setlerini buna göre dönüştüren dev dalgaya karşı tek başına yükseköğretim sisteminin cevap üretebilmesi mümkün değildir. Yeni dönemde beşeri sermayeye yapılacak yatırımlar, artık eğitim sistemlerinin dışına taşmaktadır. Bu kapsamdaki tüm araştırmaların öne çıkarttıkları stratejik alanın yaşam boyu öğrenme olması bu gerçeğin altını çizmektedir. Yaşam boyu öğrenme sadece yeni mezun olup istenilen becerilere sahip olmayan bireyler için değil, ayrıca mevcut çalışanların işgücü piyasasındaki dayanıklılıklarını tahkim etmek için de artık bir zorunluluktur. Ülkemizin temel beceri değişikliği beklentisi en yüksek ülkeler arasında yer alması da bu zorunluluğa vurguda bulunmaktadır. Dolayısıyla, ülkemizde üniversitelerimizin sürekli eğitim merkezlerinin ve TOBB Akademi, İSO Akademi gibi iş dünyası temsilcilerimizin beceri geliştirme ve yeniden beceri kazandırmaya yönelik yaşam boyu öğrenme merkezlerinin sayısının, kapasitelerinin ve verimliliklerinin artırılması gerekmektedir.

Ayrıca, bu dönüşümle özellikle istihdam alanları daralan yükseköğretim mezunlarının işsiz kalmaları ciddi sorunlara yol açacaktır. Üretken yapay zekâ gibi teknolojilerin ekonomide hızlı değişimlere yol açması, bazı sektörlerin büyürken diğerlerinin daralmasına neden olmaktadır. Bu nedenle değişen işgücü piyasası dinamiklerine hızla cevap üretebilmek için kısa süreli eğitimlerle yeni mesleklere ve istihdam alanlarına yönlendiren ve beceri transferine imkân tanıyan, işgücü piyasası tarafından tanınan beceri transfer merkezleri kurulmalıdır. Böylece, işgücünün istihdam kapasitesi daralan bir sektörden genişleyen veya konumunu koruyan diğer sektörlerle geçişi ve hareketliliği kolaylaştırılmalıdır. Bu geçiş sürecinde iş gücünün uyum sağlayabilmesi için, iş değiştirmeyi zorlaştıran yapısal engellerin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) bu konuda öncü, düzenleyici ve koordine edici bir rol üstlenmelidir.

4. Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışmada son dönemde eğitimden işgücü piyasasına geçişteki yaş gecikmesinin özellikle nüfus artış hızındaki düşüşe olası etkisinden yola çıkılarak zorunlu eğitim süresinin ve yükseköğretim süresinin kısaltılmasına yönelik tartışmalar değerlendirilmiş ve gelinen noktada elde edilen kazanımlar ve yeni gelişim imkânları ele alınmıştır. Yeni gelişim imkânları bir sistem bütünlüğü ve ülkemizin koşulları göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

Okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademeleri birbirlerini etkileyen dinamik bir sistemi oluşturmaktadır. Eğitim kademelerinin her birindeki sorunlar, sadece o kademeleri ilgilendirmeyip sistemin tamamını etkilemektedir. Dolayısıyla, eğitim politikaları geliştirilirken üzerinde durulması gereken en önemli nokta eğitim sisteminin bu bütünlüğünü odağa almaktır. Bu yaklaşımla yapılacak iyileştirmeler sistemin bir bütün olarak iyileştirilmesine katkı verecektir. Örneğin, yükseköğretime geçişte sistemin bütününe göz önüne alan bir iyileştirme sadece yükseköğretime erişimi rahatlatmayacak, ayrıca ortaöğretim sisteminde de iyileştirmelere yol açacaktır.

Aksi yaklaşımda sistem tek olmasına rağmen parçalara bölünecek ve farklı diller konuşulacak, sistemin bazı bileşenlerinde yapılan değişikliklerin maliyetini diğer kısımlar ödeyecektir. Dolayısıyla, eğitim politikaları sistemik uyumu göz önüne aldığında sadece odadaki alanda iyileştirme yapmayacak, diğer alanlarda da çoğu sorunun çözülmesini kolaylaştıracaktır. Benzer şekilde, sistemik uyum göz ardı edildiğinde geliştirilen politikalar eğitim sisteminin farklı alanlarında yeni sorunlara yol açacaktır.

Ülkemiz bu parçalı yapıdan, sistemik uyumsuzluktan çok çekmiştir. Örneğin, 1999 yılında uygulamaya giren ve 2012 yılında kaldırılan katsayı uygulaması, yükseköğretime geçişteki teknik bir değişiklik olmanın çok ötesinde temel ve ortaöğretimde devasa maliyetler üretmiştir. Akademik olarak başarılı öğrencileri belirli lise türlerinde kümeleyerek okullar arası başarı farklarının derinleşmesine yol açmış, dolayısıyla eğitimde fırsat eşitsizliğini artırmıştır. Dahası, mesleki eğitimin kalitesini düşürerek işgücü piyasasının

aradığı insan kaynağını bulamamasına yol açarak ciddi maliyetler üretmiştir. Benzer şekilde yükseköğretime erişim kapasitesini daraltmaya yönelik politikalar ortaöğretimdeki rekabeti artırmış, eğitimin odağını bağlamından çıkartmıştır.

Diğer taraftan, eğitim sistemi ile ilgili tüm süreçler yetki olarak farklı kurumları içermesine rağmen doğal olarak sistemin tamamını ve genel kalitesini doğrudan etkilemektedir. Eğitim sistemindeki kurum ve kuruluşların sorumluluk alanları farklı eğitim kademeleri ile ilgili olsa da aslında sorumluluğun sistemin tamamına yönelik olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, eğitim sistemi ile ilgili geliştirilecek politikaların sistemik uyumu büyük önem arz etmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmada, eğitim sistemi okul öncesinden yükseköğretime kadar bir bütün olarak ele alınmaktadır. Eğitim sistemine yönelik gerçek risklerin yükseköğretime erişimin giderek daralması, genç nüfus avantajının hızla kaybedilmesi, işgücü piyasasında beceri beklentilerinin radikal biçimde değişmesi ve mevcut yapının bu dönüşümlere yeterince hazırlıklı olmaması olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle tartışmanın odağı, eğitimin süresinde yapılacak yüzeysel değişiklikler değil, sistemin bütününe nasıl güçlendirileceği ve sürdürülebilir hale getirileceği olmalıdır. Bu bağlamda çalışmada sunulan öneriler, özellikle dört temel eksen üzerinde değerlendirilmektedir: demografik dönüşümün göz önünde bulundurulması, eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi, işgücü piyasasıyla uyumun artırılması ve yapay zekâ çağının gerektirdiği esnek beceri yapılarının oluşturulması.

İlk olarak, hızlı demografik düşüşün belirginleştiği bir dönemde okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması, yalnızca pedagojik faydaları nedeniyle değil, aynı zamanda kadın istihdamını desteklemesi, fırsat eşitsizliğini azaltması ve uzun vadede demografik canlılığı desteklemesi nedeniyle kritik bir politika seçeneği olarak önerilmektedir. Özellikle 2021 yılı sonrasında okul öncesi eğitimde yapılan kapsamlı yatırımlar ve 2025 yılının aile yılı olarak odağa alınması bu kapsamda önemli bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

İkinci olarak, köy okullarının yeniden açılması ve taşınalı eğitimin mümkün olabilecek en düşük seviyeye çekilmesi, hem fırsat eşitliğini güçlendiren hem de Türkiye'nin tarım, hayvancılık, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma hedefleriyle doğrudan bağlantılı ve uyumlu stratejik bir öneri olarak sunulmaktadır. Köy yaşam merkezlerinin hem eğitim hem de yetişkin öğrenme mekânı olarak işlev görmesi, kırılgan nüfus gruplarının eğitime erişimini artırmakla kalmayıp kırsalın ekonomik dayanıklılığını da güçlendirecektir. Demografik daralma dikkate alındığında bu merkezlerin uzun vadeli planlamanın temel bileşeni haline gelmesi oldukça kritik işleve sahip olacaktır.

Çalışmanın üçüncü öneri kümesi, ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamından çıkartılmasının ancak okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ve güçlü ve kapsayıcı bir rehberlik-danışmanlık sistemi kurulması durumunda tartışmaya açılabileceğini vurgulamaktadır. Böyle bir adımın risklerinin yüksek olduğu açıktır; özellikle sosyoekonomik olarak dezavantajlı öğrencilerin ve kız çocuklarının eğitim dışına itilme ihtimali ciddi bir tehdittir. Bu nedenle öneri, ancak okul öncesinin zorunlu hale getirilmesi, alternatif öğrenme yollarının güçlendirilmesi, mesleki eğitimle açık öğretim arasında sağlıklı geçiş mekanizmaları kurulması ve öğrencilerin eğitim yolculuğunun aktif şekilde izlenmesiyle mümkün olabilecektir.

Mesleki eğitimin güçlendirilmesine yönelik öneriler, yapay zekâ çağında işgücü piyasasında derinleşen beceri dönüşümüne verilen en kritik yanıtlardan biridir. Türkiye'nin uzun yıllar boyunca katsayı uygulaması nedeniyle değer kaybeden mesleki eğitimde özellikle 2020 sonrası yakaladığı ivme, meslek liselerine ilave olarak işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu usta, kalfa ve çırak profilinin yeniden güçlenmesini sağlamıştır. Yapay zekânın özellikle beyaz yakalı mesleklerde daralmaya yol açacağı öngörüldüğünde, mesleki eğitimin korunaklı yapısı gençlerin istihdama geçişinde stratejik bir avantaj sunmaktadır. Bu nedenle mesleki eğitimin hem kapasite hem de cazibe bakımından güçlendirilmesi, eğitim sisteminin bütününe etkileyen bir politika alanı olarak önerilmektedir.

Diğer taraftan, yükseköğretimde esnek modellerin geliştirilmesi önerisi ise hem erişim krizinin aşılmasına hem de yeni beceri gereksinimlerine cevap verilmesine hizmet edecektir. Üç dönemli akademik yapıya geçiş, meslek lisesi mezunlarının MYO programlarından yetkinlik temelli değerlendirme ile daha kısa sürede mezun olabilmesi, ortaöğretimde alınan derslerin yükseköğretimde sayılmasına yönelik mekanizmalar ve yapay zekâ okuryazarlığının tüm programlara entegre edilmesi yükseköğretimin işlevini güçlendirecek adımlar olarak önerilmektedir. Benzer şekilde, ölçme, seçme ve yerleştirme sisteminde esneklik sağlayan sınavların erişilebilirliğini artıran ve merkezi yerleştirmeye bağımlılığı azaltan öneriler de sistemin bütüncül çalışmasını desteklemektedir.

Son olarak, meslekler arası geçişi kolaylaştıran beceri transferi merkezlerinin kurulması ve yaşam boyu öğrenmenin kurumsallaştırılması, hızlı teknolojik değişime uyum sağlamada kritik bir rol oynayacaktır. Yapay zekâ çağında tek bir uzmanlıkla mesleki hayatın sürdürülmesi kolay olmayacaktır. Bu kapsamda MYK koordinasyonunda atılacak adımlar, sadece yeni mezunlar için değil, mevcut çalışanlar için de istihdamı koruyucu, dayanaklılığı artırıcı ve dönüştürücü etki yaratacaktır.

Özetle, Türkiye’de eğitim sisteminin yeni odağı eğitim sürelerinin ötesinde yeni meydan okumalara karşı sistemin bütününe güçlendiren, demografik dönüşümü göz önünde bulunduran, fırsat eşitliğini artıran ve yapay zekâ çağının gerektirdiği esneklikleri inşa eden birbiri ile uyumlu yeni politikaların geliştirilmesi ve hızla hayata geçirilmesi olmalıdır. Bu çalışma, Türkiye’nin eğitim sisteminin yeni meydan okumalara karşı sistemin bütününe kapsayan yeni bir perspektifle şekillenmesi gerektiğine vurguda bulunmakta ve böyle bir yaklaşımın temel hatlarını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Arlı, A. (2024). Türkiye’de Yükseköğretime Erişim: Ön Lisans ve Lisans Programlarına Yönelen Öğrenci Talebinin Yapısı (1997-2023). *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 334-347.
- Barnett, W. S. (1995) Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes. *Future Child*, 5(3), 25-50.
- Barnett, W. S., & Nores, M. (2012) Investing in early childhood education: a global perspective. National Institute for Early Education Research.
- Canbal, M. S., Kerkez, B., Suna, H. E., Numanoglu, K. V., & Özer, M. (2020). Mesleki ve teknik ortaöğretimde paradigma değişimi için yeni bir adım: Eğitim programlarının güncellenmesi. *Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(21), 1-25.
- Çetinsaya, G. (2014). Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası. Yükseköğretim Kurulu.
- Çidem, Y., Yalın, F., Saka, F., Özer, M., Suna, H. E., & Numanoglu, K. V. (2021). How compatible is the supply of vocational education and training graduates with labor market demands in Turkey? *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 1023-1050.
- Deissinger, T. (2015). The German dual vocational education and training system as ‘good practice’? *Local Economy*, 30(5), 557-567.
- İlikhan, S., Özer, M., Tanberkan, H., & Bozkurt, V. (2024). How to mitigate the risks of deployment of artificial intelligence in medicine? *Turkish Journal of Medical Science*, 54(3), 483-492.
- İlikhan, S., Özer, M., Perc, M., Tanberkan, H., & Ayhan, Y. (2025). Complementary use of artificial intelligence in healthcare. *Medical Journal of Western Black Sea*, 9(1), 7-17.
- OECD (2023). Taking stock of education reforms for access and quality in Türkiye. OECD Education Policy Perspectives No. 68. OECD Publishing
- OECD (2024). How are demographic changes affecting education systems? OECD Publishing.
- OECD (2025). Education at a glance 2025: OECD indicators. OECD Publishing.
- Özer, M. (2018a). The 2023 Education Vision and new goals in vocational and technical education. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(3), 425-435.
- Özer, M. (2018b). Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezinin Stratejik Hedefleri ve Yeni Yönelimleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(2), 221-226.
- Özer, M. (2019). Reconsidering the fundamental problems of vocational education and training in Turkey and proposed solutions for restructuring. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2), 1-19.
- Özer, M. (2021a). Türkiye’de yükseköğretimde büyüme ve dönüşüm. Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Özer, M. (2021b). Türkiye’de mesleki eğitimi güçlendirmek için atılan yeni adımlar. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(16), 1-16.
- Özer, M. (2022). Türkiye’de eğitimin evrenselleşmesi. Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Özer, M. (2023). Türkiye’de eğitim sisteminde son 20 yılda gerçekleştirilen dönüşümün son OECD raporuna dayalı bir değerlendirmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 13(2), 148-163.
- Özer, M. (2024a). Potential benefits and risks of artificial intelligence in education. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 13(2), 232-244.

- Özer, M. (2024b). Impact of ChatGPT on Scientific Writing. *İnsan & Toplum Dergisi*, 14(3), 210-217.
- Özer, M. (2024c). Is artificial intelligence hallucinating? *Turkish Journal of Psychiatry*, 35(4), 333-335.
- Özer, M., & Perc, M. (2020). Dreams and realities of school tracking and vocational education. *Palgrave Communications*, 6, 34.
- Özer, M., Gençoğlu, C., & Suna, H. E. (2020). Türkiye’de eğitimde eşitsizlikleri azaltmak için uygulanan politikalar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 294-312.
- Özer, M., & Suna, H. E. (2022a). A new roadmap for reskilling and upskilling (R&U) in Türkiye: Vocational training center skill development programs. *Kastamonu Education Journal*, 30(4), 914-924.
- Özer, M., & Suna, H. E. (2022b). The relationship between school socioeconomic composition and academic achievement in Türkiye. *Journal of Economy Culture and Society*, 66, 17-27.
- Özer, M., & Suna, H. E. (2022c). 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nda yapılan değişiklik sonrası mesleki eğitim merkezi programlarının 2022 yılı ilk üç aylık performans değerlendirmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(18), 1-17.
- Özer, M., Aşkar, P., & Suna, H. E. (2023). Early childhood education campaign in Türkiye. TRT World Research Center.
- Özer, M., & Perc, M. (2024). Human complementation must aid automation to mitigate unemployment effects due to AI technologies in the labor market. *Reflektif Journal of Social Sciences*, 5(2), 503-514.
- Özer, M., Perc, M., & Suna, H. E. (2024a). Artificial intelligence bias and the amplification of inequalities in the labor market. *Journal of Economy, Culture and Society*, 69, 159-168.
- Özer, M., Perc, M., & Suna, H. E. (2024b). Participatory management can help AI ethics adhere to the social consensus. *Istanbul University Journal of Sociology*, 44(1), 221-238.
- Özer, M., & Perc, M. (2025). Creative alienation in art due to artificial intelligence. *Reflektif Journal of Social Sciences*, 6(3), 1105-1118.
- Özer, M., Tanberkan, H., & Perc, M. (2025). Artificial intelligence threatens critical thinking in education systems. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 15(2), 157-164.
- Perc, M., Özer, M., & Hojnik, J. (2019). Social and juristic challenges of artificial intelligence. *Palgrave Communication*, 5, 61.
- Perc, M., & Özer, M. (2025). Disappearing minds in the age of artificial intelligence. *İnsan & Toplum Dergisi*, 15(3), 1-9.
- Suleyman, M. (2023). *The Coming Wave: Technology, Power, and the Twenty-First Century’s Greatest Dilemma*, New York: Crown.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., & Özer, M. (2020). Changes in literacy of students in Turkey by years and school types: Performance of students in PISA applications. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 11(1), 76-97.
- Suna, H. E., Gür, B. S., Gelbal, S., & Özer, M. (2020). Fen lisesi öğrencilerinin sosyoekonomik arkaplanı ve yükseköğretime geçişteki tercihleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(3), 356-370.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., Gur, B. S., Perc, M., & Özer, M. (2020). Socioeconomic status and school type as predictors of academic achievement. *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 41-64.
- Suna, H. E., Özer, M., Şensoy, S., Gür, B.S., Gelbal, S., & Aşkar, P. (2021). Türkiye’de akademik başarının belirleyicileri. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 1-20.
- Suna, H. E., & Özer, M. (2023). Impact of early childhood education and care on women’s labor market participation. *İnsan & Toplum Dergisi*, 13(4), 216-221.
- Suna, H.E., & Özer, M. (2024). Medium- and long-term outcomes of early childhood education: experiences from Turkish large-scale assessments. *Humanit Soc Sci Commun*, 11, 853.
- Suna, H. E., & Özer, M. (2025b). The Turkish education system’s outlook through the lens of TIMSS 2023 results: Academic performance and equality of opportunities. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 12, 616-639.
- Suna, H. E., & Özer, M. (2025a). The human complimentary usage of AI and ML for fair and unbiased educational assessments. *Chinese/English Journal of Educational Measurement and Evaluation*, 6(1), 1-21.
- Tanberkan, H., Özer, M., & Gelbal, S. (2024). Impact of artificial intelligence on assessment and evaluation approaches in education. *International Journal of Educational Studies and Policy*, 5(2), 139-152.
- Thorp, H. H. (2023). CHATGPT is fun, but not an author. *Science*, 379(6630), 313-313.
- Trow, M. (2010). Twentieth-century higher education: Elite to mass to universal (M. Burrage, Ed.). Johns Hopkins University Press.